

Lidia Pawelec,
doktor, adiunkt,
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach

MASS MEDIA A POSTAWY MŁODYCH LUDZI

W niniejszym artykule autorka starała się nakreślić wpływ środków masowego przekazu na postawy młodych ludzi. Poprzez częste i nieodpowiednie korzystanie ze środków publicznej informacji, obniża się u dziecka umiejętność myślenia abstrakcyjnego, a długotrwały i intensywny kontakt z przesyconymi przemocą filmami prowadzi do stopniowego odwracania odbiorcy. Jednocześnie należy pamiętać, że telewizja, komputer, Internet stanowią wielkie dobrodziejstwo współczesnego świata i trudno wyobrazić sobie odpowiedniego funkcjonowania człowieka bez ich udziału.

Лідія Павелець

СТАВЛЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО ЗМІ

У статті авторка розкриває сутність актуальної проблеми сьогодення впливу мас-медіа на молодих людей, які є малокритичними і несамостійними у своєму виборі публічної інформації. Незважаючи на норми поведінки, традиції і мораль, відбувається засвоєння дітьми та юнацтвом певних моделей поведінки і наслідування модних тенденцій, які панують у ЗМІ. Ми повинні навчати неповнолітніх правильно використовувати телебачення, комп'ютер, Інтернет – цю інформацію двадцять першого століття.

Lidia Pawelec

TEENAGERS' ATTITUDE TO MASS MEDIA

The article examines one of urgent problems of nowadays. The young people are not very critical and selective in terms of information disseminated by mass media. Not with standing the rules of conduct, traditions and ethics, young people learn certain patterns of behaviour and follow the prevailing fashion. We should teach young people (minors) to accurately use information in the 21st century.

W XX wieku nastąpiła ekspansja mediów, które służą ludziom do komunikacji masowej, przez co stały się nieodłącznym elementem do funkcjonowania współczesnego obywatela. Ich wszechobecność ma duże oddziaływanie na jednostkę i społeczeństwo ogółem, organizując ich życie i prowadząc do powstawania zmian w sferze zarówno emocjonalnej, intelektualnej, jak i społecznej. Zrodziło to zainteresowanie badaczy, pedagogów, psychologów, socjologów i stanowiło podjęcie przez nich wyzwania do próby poznania mechanizmów działania środków komunikowania masowego oraz chęć wypracowania metod, które pozwalałyby na korzystanie z mediów w odpowiedni, prawidłowy sposób.

T. Goban-Klas określa media masowe, jako «instrument władzy społecznej, narzędzie kontroli i zarządzania; publiczne forum; klucz do sławy; dominujące źródło obrazów i definicji rzeczywistości społecznej; źródło publicznego systemu znaczeń, który dostarcza kryteriów i miar osądzania – najpowszechniejszą formę spędzania czasu wolnego i środek rozrywki [1, s. 76]. Z kolei jak twierdzi S. Juszczyk – media wywierają coraz silniejszy wpływ na systemy wychowania i systemy edukacyjne, co powoduje, że mogą się stać naszym sprzymierzeńcem lub wrogiem [2, s. 57], realizując przy tym funkcje: informacyjną, rozrywkową i edukacyjną zwaną wychowawczą [3, s. 41]. Ta funkcja zwana często wychowawczo – edukacyjną jest najczęściej celowym oddziaływaniem na osobowość odbiorcy, który pod wpływem tych działań zmienia się i rozwija.

Papież Paweł VI w liście apostołskim Octogesima adveniens z 14 maja 1971 roku pisał: «Mówiąc o doniosłych przemianach, jakie zachodzą w naszych czasach, nie możemy pominąć wciąż wzrastającego znaczenia środków komunikacji społecznej i ich wpływu, tak pozytywnego, jak i negatywnego na zmianę mentalności, poglądów, instytucji i samego społeczeństwa. We współczesnym świecie trudno sobie wyobrazić wzajemną komunikację międzyludzką bez środków masowego przekazu, popularnie zwanych mass mediami» [4, s. 9].

Mass media to «instytucje oraz techniki tworzenia i przekazywania jednakowych treści wielkim oraz rozproszonym zbiorowością odbiorców. (...) Jako mass media określa się także instytucje produkujące specjalnego rodzaju przekazy, takie jak: książki, dzienniki i czasopisma, filmy, programy radiowe i telewizyjne, portale internetowe» [5, s. 23].

«Cywilizacja» komunikowania, narastająca kultura mediów, «żyje», zmienia się, rozwija, rozszerza dosłownie z każdą chwilą, dlatego warto ją zaprezentować taką, jaką jest. Należy zauważyć, że istnieje istotna różnica między komunikowaniem się, a środkami komunikowania. Słowo «komunikowanie» pochodzi od łacińskiego 'communicare' – rozmawiać, naradzać się, konsultować z kimś drugim za pomocą znaków [6, s. 5]. Komunikowanie z kolei jest procesem, oznaczającym świadome lub nieświadome zachowanie symboliczne. Polega ono na nawiązaniu łączności, a zatem aby można było mówić o zaistnieniu tego procesu, potrzeba przynajmniej dwóch osób, tj. nadawcy i odbiorcy oraz podstawowego składnika procesu, którym jest komunikat [1, s. 25].

Komunikat jest wyodrębnionym, zakodowanym lub podanym w formie symbolu wydarzeniem społecznym, które umożliwia innym wnioskowanie o stanach, relacjach, procesach nie obserwowanych bezpośrednio [7, s. 20]. Jest niczym innym jak informacją zredagowaną w danym języku z wykorzystaniem określonego kodu. Aby tę informację

przekazać innym w procesie komunikacji interpersonalnej bądź utrwalić, należy wykorzystać pewien nośnik, np.: głos, druk, obraz fotograficzny, a następnie wybraną informację zakodować nadając jej kształt komunikatu, np.: artykułu prasowego, audycji radiowej, programu telewizyjnego. Każdy komunikat powinien być maksymalnie dostępny, dokładny, zrozumiały dla użytkownika, ponieważ to gwarantuje jego właściwe odebranie. Dlatego nadawca – osoba przekazująca komunikat, chcąc go wytworzyć, musi posiadać wiedzę o zdarzeniu, poznać zdarzenie i zawrzeć je w komunikacie. Osobą, do której komunikat trafia i która go odczytuje, jest odbiorca.

Środki komunikowania przeszły długą drogę ewolucji, jest niewątpliwe, że ich rozwój podążał tropem drobnych usprawnień i milionowych wynalazków, a w pewnym etapie nie byłby możliwy bez odwołania się do dobrodziejstw rewolucji naukowo-technicznej [1, s. 13]. To one przekształcają obecny świat, zastępując od wieków trwającą kulturę – kulturą audiowizualną, sam zaś proces przemian to rodzaj rewolucji zmieniającej oblicze wszystkich cywilizacji. Rozprzestrzeniające się komunikowanie masowe powoduje daleko idące zmiany właściwie wszystkich aspektów życia ludzkiego.

Komunikowanie masowe jest jedną z form komunikowania, czyli porozumiewania się za pomocą znaków, polegająca na przekazywaniu przy pomocy urządzeń technicznych (środków komunikowania masowego) jednolitych treści skierowanych do licznie wielkich, zróżnicowanych i anonimowych rzesz odbiorców [6, s. 5]. Komunikowanie masowe charakteryzują pewne cechy, a mianowicie:

- masowość odbioru – związana z faktem przesyłania treści dużej i zróżnicowanej grupie odbiorców,
- jednokierunkowość przekazu – dotycząca braku możliwości sytuacji odwrotnej,
- masowość produkcji i dystrybucji przekazów – nadawca zbiorowy,
- periodyczność i schematyczność – ustalona częstotliwość przekazów i określony porządek.

Środki komunikowania masowego zwane są inaczej środkami masowego przekazu, jak również mass mediami. Termin ten pojawił się w latach czterdziestych minionego wieku, w Stanach Zjednoczonych, które jako pierwsze wkroczyły w erę masowego komunikowania. Pojęcie «mass media» to połączenie łacińskiego terminu media (środki) z określeniem masowe, w celu podkreślenia, że ich główną cechą jest masowość produkcji i odbioru [8, s. 112]. Mass media to instytucje oraz urządzenia techniczne służące do szerokiego i szybkiego przekazywania informacji wielkim, zróżnicowanym i anonimowym grupom ludzi. Wśród nich wyróżnia się media tradycyjne: książkę, prasę, radio, telewizję, film; media alternatywne: bezpośrednią telewizję satelitarną i kablową, magnetowidy, płyty kompaktowe, teletekst, wideotekst, komputery multimedialne [9, s. 130]. Odgrywają one ogromną rolę w życiu jednostek i społeczeństw [1, s. 31].

Autorzy w literaturze przedmiotu, dzieląc się wiedzą z przeprowadzonych badań, wysuwają hipotezy odnoszące się do oddziaływania środków komunikowania masowego na odbiorców. Można stwierdzić, że komunikowanie masowe zazwyczaj nie stanowi koniecznej i wystarczającej przyczyny zmian w świadomości odbiorców, a raczej działa przez splot czynników i wpływów pośredniczących [6, s. 30]. Owe czynniki czynią komunikowanie masowe środkiem współdziałającym, a nie przyczyną w procesie wzmacniania istniejących nastawień odbiorców. Środki komunikowania masowego raczej wzmacniają niż zmieniają istniejące nastawienia. Jeśli masowe komunikowanie powoduje zmiany, to zwykle zachodzi jeden z warunków: czynniki pośredniczące nie działają i wpływ komunikowania masowego jest bezpośredni, bądź czynniki te wywierają nacisk w kierunku zmiany [1, s. 3].

Na podstawie innych badań ustalono, że środki masowego przekazu powodują zmiany w opiniach ich użytkowników, tak pozytywne, jak i negatywne. Dzieje się to w sytuacji, gdy: odbiorcy nie uważają przekazywanych treści za szczególnie ważne; przekazują oni innym, zwłaszcza publicznie, opinie, z którymi początkowo sami się nie zgadzają; spotykają się z treściami, które nie godzą bezpośrednio w ważne dla nich przekonania, lecz powoli dostarczają danych sprzecznych z tymi przekonaniem oraz pragną należeć do grup, w których panują inne poglądy, niż te, do których aktualnie należą [1, s. 3].

Mass media oddziałują na jednostkę, zaspokajając jej potrzebę poznawczą, afektywną, osobistej integracji, redukcje napięcia. Możemy, więc przyjąć, że nie ma obecnie wątpliwości, co do samego wpływu mediów na odbiorców, jednak zasięg i stopień intensywności tego wpływu jest różny [10, s. 146]. Istnieją dwa rodzaje wpływu komunikowania masowego: bezpośrednie oddziaływanie na opinie, postawy, poglądy, zachowania oraz pośrednie, które jest bardziej ogólne, długofalowe i trudniej uchwytne. Oddziaływanie środków masowego przekazu na jednostkę może ukazywać brak efektu komunikowania masowego tj. takie działanie środków tego komunikowania, które nie spowodowało dostrzeganych zmian masowych, lub sytuację odwrotną, a więc określone efekty komunikowania masowego [11, s. 266].

Pisząc na temat oddziaływania środków masowego komunikowania na odbiorcę, nie sposób pominąć tematu związanego z użytkownikiem mass mediów. Wszystkie osoby, które uczestniczą w odbiorze, jako czytelnicy, słuchacze, widzowie przekazów mass mediów są w całości traktowani jako odbiorcy środków masowego przekazu. Istnieją różnorodne sposoby opisywania odbiorców:

- rzeczywistych odbiorców – odbierających przekaz,
- potencjalnych odbiorców – maksymalna liczba widzów lub słuchaczy, którzy teoretycznie mogą zwrócić uwagę na dany program,
- szczególnych odbiorców – klasyfikowanych ze względu na takie cechy jak: wiek, dochód, płeć, rasa, religia, region zamieszkania, zainteresowania itp. [9, s. 179].

W teorii mass mediów wyodrębniono trzy typy odbiorców: potencjalni – wszystkie osoby, które potencjalnie mogą się stać widzami (słuchaczami, czytelnikami); «płacący» – osoby, które zakupują kopie (np.: filmów wideo lub CD); «zdobyci» – osoby, które rzeczywiście czytają daną gazetę lub oglądają dany program telewizyjny [1, s. 31].

Należałoby podkreślić fakt, że mass media poruszają aspekt pedagogiczny ich odbioru. Publiczność traktują jako zbiorowość aktywną, tzn. korzystającą w znacznej mierze w sposób celowy ze środków masowego przekazu i podchodzą do niej w sposób podmiotowy. Wybór środków i treści należy do publiczności, stąd trudno mówić o istnieniu bezpośredniego wpływu przekazów na postawy i zachowania. To nie mass media używają odbiorców, ale oni używają ich do własnych celów [5, s. 21]. Sposób użytkowania środków masowej komunikacji poznają pytając o niego samych odbiorców, ponieważ wychodzą z założenia, że ludzie są świadomi własnych motywacji. Analizując nastawienia odbiorcze starają się abstrahować od artystycznej wartości przekazów masowych [1, s. 31].

W celu przeprowadzenia badań dotyczących wyżej wymienionego problemu, sporządzono ankietę i poddano badaniu uczniów klas IV – VI szkół podstawowych w województwie świętokrzyskim ich nauczycieli i rodziców.

Po dokonaniu analizy materiału badawczego zauważono, że dzieci zdecydowaną większość wolnego czasu spędzają przed telewizorem lub komputerem, na co mają najczęściej przyzwolenie ze strony rodziców. Ogółem 79% dzieci ogląda telewizję od 1 do 3 godzin dziennie. Najbardziej lubią oglądać komedie, seriale obyczajowe, horrory, filmy akcji. 81% dzieci ogląda filmy po godzinie 20:00. Do najbardziej lubianych i tym samym oglądanych należą: «M jak miłość», «Barwy szczęścia», «Blondynka», «Na dobre i na złe». Badania wykazały, że 46% rodziców zawsze kontroluje jakiego rodzaju filmy i programy ogląda ich dziecko, 41% robi to tylko czasami, a 13% ogląda wspólnie z dzieckiem. Z kolei analiza materiału empirycznego wykazała, że dzieci bardzo chętnie korzystają z komputera jako źródła rozrywki (90% – gry komputerowe, Internet; 6% – nauka; 4% słuchanie muzyki, pisanie). Materiał badawczy wykazuje także, że Internet może być źródłem zagrożeń dla dzieci i zdaniem rodziców może mieć negatywne oddziaływanie na ich zdrowie (60%), naukę (26%), psychikę (14%). Jeżeli chodzi o agresywne zachowania dzieci to oddziaływanie telewizji, Internetu i gier komputerowe stanowi 41%, środowiska rówieśniczego w szkole (28%) – poza szkołą (15%), oddziaływanie domu rodzinnego (16%).

Obecnie oglądanie telewizji jest najczęstszym sposobem spędzania wolnego czasu, co wiąże się z wielkim wywieraniem wpływu na wychowanie młodych ludzi. Telewizja jest najskuteczniejszym środkiem oddziaływania społecznego, gdyż potrafi zafascynować odbiorcę oraz przekonać go do podjęcia określonych działań. Zaspakaja potrzebę rozrywki, informacji, przekazuje argumentację emocjonalną, rozbudza i rozwija pasje, zainteresowania, upowszechnia kulturę i sztukę, stanowi pomoc dydaktyczną w szkole i w domu. Do negatywnych oddziaływań telewizji można zaliczyć: słabe osiągnięcia edukacyjne, dekoncentrację, nie dostarcza wiedzy i nie rozwija umiejętności. Kreskówki, w których dzieje się dużo i szybko (w zbyt szybkim tempie) oddziałują dodatkowo na układ nerwowy. Trudniej dziecku opanować własną aktywność, zasnąć i spać dobrze i długo. Stymulowanie rozwoju dziecka nie polega na włączeniu telewizji, tylko na rozmowach, wspólnym czytaniu i wspólnej zabawie [12, s. 101].

Według K. Leksy: «Internet stworzył nowy świat, o tyle niebezpieczny, że atrakcyjny i ciekawy, niezwykle wciągający, bo przyjazny i pomocny w zaspokajaniu ważnych nieraz atawistycznych potrzeb. Ten świat to swego rodzaju sztuczny raj, gdzie nie istnieje czas a przestrzeń, odległość nie mają większego znaczenia» [13, s. 46].

Internet staje się środowiskiem wychowawczym, które przekazuje wartości, uczy norm postępowania w kontakcie z innymi ludźmi nie opuszczając pomieszczenia. Rozrywka przestaje polegać na spotkaniach na podwórkach, w miejscach publicznych, na spotkaniach towarzyskich. Internet może stać się czynnikiem uzależniającym czyniąc z człowieka swojego niewolnika. Uzależnienie od Internetu to zaburzenia przejawiające się w sposobie korzystania z tego nowego źródła informacji kształtując negatywne postawy młodych ludzi typu: zachowania agresywne, społecznie nieakceptowane.

Środki masowego przekazu są coraz bardziej powszechne i nie da się ich ekspansji powstrzymać ani zahamować. Bezkontrolne i pozbawione kontroli korzystanie z nich, może okazać się bardzo szkodliwe, zwłaszcza u młodego odbiorcy. Niebezpieczeństwa jakie niesie, to przede wszystkim zakłócenie harmonijnego współdziałania intelektu i woli, spływanie wrażliwości intelektualnej, moralnej, religijnej i estetycznej. Brutalne bajki dla dzieci, drastyczne filmy czynią w psychice człowieka nieodwracalne zmiany. Dlatego ogromna rola spoczywa na rodzinie, opiekunach i pedagogach, którzy mają największy wpływ na kształtowanie zainteresowań poznawczych i estetycznych młodego człowieka. To oni powinni nauczyć wybiórczej i krytycznej postawy wobec proponowanych w mediach treści. Wartości i antywartości, które przekazują nośniki masowego komunikowania działając pozytywnie i negatywnie na młodego odbiorcę. Ta dwutorowość oddziaływania jest widoczna w prasie, radiu, filmie, telewizji, Internecie.

W wychowaniu najważniejszym, a zarazem najtrudniejszym zadaniem jest pomaganie dziecku w stawaniu się dojrzałym, mądrym i odpowiedzialnym człowiekiem. Media realizują w pewnym sensie te zadania m.in. poprzez informowanie, socjalizację, integrację, zachowanie tradycji i wartości kulturowych oraz kształtowanie systemu wartości. Nie mniej jednak najważniejszą rolę odgrywają tu rodzice, opiekunowie stanowiący wzór do naśladowania i umiejętnie kierujący procesem rozwoju dziecka. Oni powinni kontrolować to, co oglądają w szklanym ekranie ich dzieci. Powinni znaleźć dla nich więcej czasu i prowadzić na ten temat rozmowy, tłumaczyć, wyjaśniać i pomóc wybrać to, co wartościowe. To od rodziców zależy, czy środki masowego przekazu staną się partnerem w procesie wychowania czy też wrogiem wywołującym destrukcyjne zachowania dzieci.

Nie mniej ważna w kształtowaniu postaw i zachowań młodego człowieka jest również rola nauczyciela – wychowawcy, który powinien wskazywać drogę właściwego korzystania ze środków masowego przekazu oraz eksponować walory treści edukacyjnych tych różnych nośników informacji. Dziecko czując wsparcie ze strony rodziców, opiekunów, nauczycieli i wychowawców, na pewno wybierze właściwą drogę postępowania i będzie dokonywało odpowiednich w życiu odpowiednich wyborów.

LITERATURA

1. Goban-Klas T. Media i komunikowanie masowe. Teoria i analiza prasy, radia, telewizji i Internetu / T. Goban-Klas. – Warszawa – Kraków, 2001.
2. Juszczak S. Człowiek w świecie elektronicznych mediów – szanse i zagrożenia / S. Juszczak. – Katowice, 2000.
3. Lepa A. Pedagogika mass mediów / A. Lepa. – Łódź, 1999.
4. Ks. Zwoliński A. Media – nadzieje i obawy. «Wychowawca» / Ks. A. Zwoliński. – 2001. – Nr 11.
5. Goban-Klas T. Cywilizacja medialna. Geneza, ewaluacja, eksplozja. Warszawa, 2005.
6. Goban-Klas T. Komunikowanie masowe w nowoczesnym społeczeństwie / T. Goban-Klas. – Warszawa-Kraków, 1973.
7. Januskiewicz F. Edukacyjne zastosowanie telewizji / F. Januskiewicz, W. Skrzydlewski. – Warszawa, 1985.
8. Goban-Klas T. Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu / T. Goban-Klas. – Warszawa- Kraków, 1999.
9. Skrzypczak J. (red.) Aktualizacje Encyklopedyczne. Suplement do Wielkiej Ilustrowanej Encyklopedii Powszechnej Wydawnictwa Gutenberga. Media / J. Skrzypczak. – Poznań, 1998. – Tom 11.
10. Sonczyk W. Media w Polsce / W. Sonczyk. – Warszawa, 1999.
11. Goban-Klas T. Komunikowanie masowe. Zarys problematyki socjologicznej / T. Goban-Klas. – Kraków, 1978.
12. Bonikowska M. Media a wyzwania XXI wieku / M. Bonikowska. – Warszawa, 2009.
13. Leksy K. Media – dobrodziejstwo, które uzależnia «Wychowanie na co Dzień» / K. Leksy. – 2007. – Nr 10 – 11.

Serhii Puk,

kand. filozof., docent,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ НАСИЛЛЯ І ГУМАНІЗМУ В ІСТОРІЇ

У статті йдеться про взаємозв'язок насилля і гуманізму в історичному контексті, дискутується місце і роль насилля в соціально-історичному розвитку людства. Насилля розглядається як історично перехідний феномен і на цьому положенні обґрунтовується можливість ненасильницького розвитку цивілізаційного шляху людства.

Serhii Ryk

SOCIAL AND PHILOSOPHIC ASPECTS OF VIOLENCE AND HUMANISM IN THE HISTORY

The article outlines the relationships between violence and humanism in historical context, role and place of violence in the social and historical development of mankind. violence as a historical transitional phenomenon. From this perspective, a possibility of non-violent civilized way of human development is proved.

Останнім часом на сторінках наукової літератури все частіше з'являються публікації, які присвячені висвітленню суперечностей насилля з ідеєю гуманізму в історичному розвитку людства. На протиположний революційному перетворенню суспільства, сьогодні пропонується ненасильницька парадигма розвитку історії, адже у сучасному цивілізованому соціумі багато конфліктних ситуацій можна вирішити мирно, без застосування сили, шляхом переговорів і пошуку консенсусних резолюцій. Однак така можливість виникла нещодавно. До неї вся історія людства була пронизана насиллям однієї частини суспільства над іншою. Реальний погляд у минуле показує, що прогрес у розвитку суспільства завжди супроводжувався насиллям і шлях до парламентської демократії пролягав через тривалу боротьбу пригноблених мас за свої права. Ідеали гуманізму народжувались у суспільствах, де панувало тотальне насильство, і втілення їх в життя вимагало від їхніх прихильників жорсткої і кровопролитної боротьби.